

Жученко А. М.
кандидат економічних наук,
докторант

Черкаського державного технологічного університету

Zhuchenko A. M.
PhD in Economics,
PhD Student
Cherkasy State Technological University

ФОРМУВАННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ ЯК ЧИННИК СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

THE FORMATION OF PRIORITY SOCIO-ECONOMIC POLICY OF REGION AS FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Анотація. У статті висвітлено соціально-економічну політику регіону як невід'ємну частину стратегії стійкого розвитку. Висвітлено принцип пріоритетності цілей соціально-економічної політики регіону, що найбільшою мірою наближає до якісного життя населення та стійкого економічного розвитку.

Ключові слова: соціально-економічна політика, регіон, якість життя, пріоритети, стійкий розвиток.

Постановка проблеми. Важливим чинником, що забезпечує сталий розвиток регіону, є створення економічних, соціальних, культурних, правових та інших умов для гармонійного розвитку та соціально позитивного способу життя особистості, реалізації загально визнаних світовим співтовариством конституційних прав і свобод людини. Потребам і принципам сталого розвитку сучасного суспільства відповідає тип гармонійної і всебічно розвинутої, фізично здорової, освіченої та духовної особистості, що веде активний спосіб життя. Розвитку особистості та інтересам суспільства сприяють поступальний розвиток економіки і суспільства, формування сильної держави, забезпечення соціальної консолідації, яка є необхідною умовою як зміцнення демократичних інститутів, так і становлення громадянського суспільства [4].

Домогтися такої консолідації і масової підтримки влади можна лише за умови, що головною метою і реальним пріоритетом розвитку соціальної держави і економіки є здійснення державою такої політики, яка буде спрямована на забезпечення певного рівня добробуту своїх громадян, підтримку соціально вразливих груп населення, утвердження в суспільстві соціальної справедливості.

Соціальна парадигма розвитку виходить з того, що локомотивом економічного зростання є людина. Соціальний аспект стратегії сталого розвитку регіону ґрунтується на засадах єдності та взаємозв'язку соціальної сфери, економіки і навколишнього середовища. При цьому важливо забезпечити провідну роль соціальної політики в системі управління суспільством, визначити найважливіші напрями і методи її реалізації, виділити пріоритети, виходячи із завдань сталого розвитку.

Перехід до сталого розвитку можливий в рамках адекватної економічної політики. Досвід країн Європи підтверджує необхідність і актуальність регіональної економічної політики, спрямованої на сталий розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-економічного розвитку регіону та їх подолання відображено в працях Г.Г. Білака, М.І. Зверькова, Л.В. Майорової, О.В. Покагаєвої, В.В. Узупова та багатьох інших дослідників регіональної економіки.

Але питання формування ефективної соціально-економічної політики регіону як складової стійкого розвитку залишається невичерпним та відкритим для дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні диференціації пріоритетів соціально-економічної політики регіону як чинника стійкого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу літературних джерел можна виділити такі принципові положення і методи проведення регіональної політики в розвинених країнах світу:

1) регіональна політика є складовою частиною національної стратегії сталого соціально-економічного розвитку країни;

2) наявність спеціальних регіональних програм розвитку промисловості, транспорту, сфери послуг та інших галузей економіки, відсталих регіонів;

3) розробка спеціальних економічних, організаційних та виробничих механізмів, що забезпечують сталий розвиток економіки регіону.

Очевидно, що формування і реалізація пріоритетів соціально-економічної політики в державі – два різні процеси. Кожен з них повинен підкріплюватися власними процедурами, технологіями і механізмами здійснення. На відміну від України, в країнах з розвинутою ринковою економікою за кожним із зазначених процесів всередині суспільства між різноманітними групами інтересів, між суспільством та інститутами влади, всередині влади між законодавчими органами, виконавчими та контролюючими відомствами склалися і постійно удосконалюються складні правові неформальні відносини [4, с. 125].

Під час формування соціально-економічної політики в розвинених країнах, особливо на перспективу або в періоди виборчих компаній, використовуються процедури широкої демократії та допускаються гострі дискусії. Численні партійні або корпоративні економічні програми, платформи і погляди проходять багатостадійне узгодження, перш ніж втілитися в документах, які перед тим пройдуть законодавче затвердження. На відміну від формування, реалізація соціально-економічної політики, що зазвичай зазначається в президентських посланнях,

програмах, індикативних планах, бюджетних програмах, після конкурсного розподілу замовлень та їх контрактного закріплення, проводиться на практиці з високим ступенем авторитаризму виконавчої влади, при жорсткому контролі, з виконанням відповідальності перед платником податків і виборцем [5, с. 21].

У ринковій економіці на цій стадії в руках держави зосереджуються такі сили і засоби:

- 1) інструменти податково-бюджетного регулювання;
- 2) кадрова політика шляхом контролю за професійною відповідністю менеджерів не тільки державних, але й провідних корпоративних організацій;
- 3) арбітражно-судові процедури.

Особливу роль відіграє законодавча машина, що гарантує кваліфіковане, без зайвих популістських обговорень, законодавче супроводження та коригування настанов соціально-економічної політики, а також рівноправний захист всім економічним агентам під час здійснення економічної діяльності.

Формування і функціонування механізму реалізації соціально-економічної політики визначається об'єктивними потребами і тенденціями суспільного розвитку. Саме потреби та тенденції зумовлюють структуру механізму, набір і використання його компонентів. Фактично механізм реалізації соціально-економічної політики є складною системою інституційних та неінституційних суб'єктів соціально-економічного життя, взаємодія яких дає змогу теоретично осмислити та оформити інтереси населення, господарюючих суб'єктів, органів державної влади регіонального рівня; розробити соціально-економічну стратегію; організувати, скоординувати предметно-практичну діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства та громадян щодо її реалізації на основі наявної нормативно-правової бази.

Механізм реалізації соціально-економічної політики регіону має складну структуру [3, с. 143]:

- 1) суб'єкт соціально-економічної політики регіону – регіон в сукупності всіх його органів, орієнтованих на регулювання соціально-економічних відносин; політичні партії; громадсько-політичні рухи та інші інститути громадянського суспільства;
- 2) об'єкт соціально-економічної політики регіону – соціально-економічні процеси в суспільстві у всьому їх змістовному різноманітті та різноманітних формах прояву;
- 3) системи нормативно-правових актів, що регулюють взаємодію між суб'єктами та об'єктами соціально-економічної політики;
- 4) методи реалізації соціально-економічної політики регіону;
- 5) предметно-політична діяльність з вирішення завдань соціально-економічної політики регіону на різних стадіях.

Ця структура є узагальненою, а під час вирішення конкретних завдань соціально-економічної політики регіону вона доповнюється й іншими елементами.

У механізмі реалізації соціально-економічної політики регіону можна виділити кілька стадій і етапів.

Науковий аналіз та вивчення реально наявної соціально-економічної ситуації в регіоні оцінено та виражено в ідеях, поглядах, концепціях і теоріях. Принципово важливим при цьому є виявлення головних проблем та основних суперечностей, домінуючих тенденцій та перспективи розвитку конкретних соціально-економічних відносин регіону. Необхідно також визначити характер, зміст, форми прояву об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають як на нинішню соціально-економічну ситуацію, так і на можливі варіанти вирішення проблем.

Цей об'єм роботи здійснюється як державними, так і недержавними науковими установами, науково-аналітичними центрами, експертними групами, тимчасовими творчими колективами. На основі запропонованих ними концепцій і розробляється механізм реалізації єдиної соціально-економічної політики регіону.

З огляду на матеріально-фінансові, організаційні та інші можливості відбувається визначення конкретних пріоритетних, стратегічних і тактичних цілей соціально-економічної політики регіону, можливих методів і засобів їх досягнення.

Нормативно-правове забезпечення обраного варіанту вирішення тієї чи іншої проблеми (або пріоритетне завдання соціально-економічної політики загалом – на рік або кілька років). На цій стадії приймаються відповідні закони, інші нормативно-правові акти законодавчої і виконавчої влади, що визначають конкретні шляхи і засоби вирішення пріоритетних соціально-економічних завдань.

Адміністративно-організаційне та агітаційно-пропагандистське забезпечення заходів, щодо реалізації соціально-економічної політики регіону є безпосереднім завданням органів виконавчої влади.

Контроль за перебігом та ефективністю проведення соціально-економічної політики і внесення відповідних корективів у попередні стадії.

Підхід до соціально-економічної політики не як до прояву випадкових комбінацій чийось таємних задумів, свавілля економічних і політичних монополій або особистостей, а як до втілення відкрито оголошених загальних інтересів, представлених на багато років, є неосяжним простором для творення інститутів ринку та законодавчої ініціативи.

Практична реалізація соціально-економічної політики для будь-якої влади – це завжди балансування між дотриманням вимог економічно ефективного використання вітчизняного потенціалу і соціальної справедливості, норм і уявлень, якими керується суспільство.

Під час формування соціально-економічної політики регіону важливе чітке формулювання соціально-економічних завдань, які визнаються суспільством на даному етапі його розвитку як найбільш нагальні та невідкладні, що потребують першочергового вирішення (тактичні, або короткострокові, пріоритети). Це стосується і завдань на етапі довгострокового розвитку (стратегічні пріоритети) [2, с. 16].

Принцип пріоритетності в соціально-економічному розвитку суспільства активно використовується практично у всіх країнах світу, зокрема високорозвинутих. Тактичні та стратегічні пріоритети визначаються в ході організації та управління економічними системами всіх рівнів. Під пріоритетними напрямками розуміються такі напрями соціально-економічної політики, що найбільшою мірою наближають до досягнення поставлених поточних та довгострокових цілей соціально-економічного розвитку.

Всі пріоритети в суспільстві є взаємопов'язаною сукупністю, яка ранжується у часі і просторі, охоплює всі сфери життєдіяльності. В основі механізму вибору та реалізації пріоритетів лежить аналіз наявних потреб суспільства, ступеня їх задоволення та прогноз розвитку. Головним принципом відбору пріоритетів повинна бути їх орієнтація на вклад у досягнення найважливіших кінцевих соціально-економічних цілей розвитку регіону.

Пріоритетні цілі соціально-економічного розвитку регіону, фактори і механізми цього розвитку, методи управління такого розвитку знаходяться в основі розробки концепції соціально-економічного розвитку регіону. Далі на основі концепції будуватиметься план конкретних дій з досягнення поставлених цілей.

Цілі можна виразити в абсолютних або відносних показниках (наприклад, скорочення числа зареєстрованих безробітних до 20 тис. осіб, або на 10%), а також в якісних показниках (наприклад, поліпшення освіти або навколишнього середовища). За терміном досягнення цілі можуть бути короткостроковими, середньостроковими і довгостроковими.

Деякі цілі соціально-економічної політики можуть вступати між собою у протиріччя, тобто досягнення однієї мети може зашкодити досягненню іншої. При конфлікті цілей постає завдання з виділення їх в обґрунтовані пріоритети і прийняття компромісних рішень.

Оцінка важливості та ранжування цілей здійснюється згідно з найважливішими груповими інтересами та історичним досвідом у конкретній країні або регіоні і є об'єктом політичної боротьби. Помилки в прийнятті господарсько-політичних рішень – явище досить часте, і негативні наслідки цих помилок найчастіше важко позначаються на економіці.

Часто існує вибір: економічна політика може збільшити рівень інфляції; бути корисною одній групі осіб, але погіршити становище іншої групи осіб. Люди можуть зважувати ці результати різними способами. Деякі віддають більше значення стабільності цін, ніж безробіттю, інші вважають економічне зростання більш важливим.

Головними пріоритетними цілями соціально-економічної політики регіону мають бути добробут, здоров'я, рівень освіти і культури, інтелектуальний потенціал населення регіону. Все інше – лише засоби для досягнення цих цілей. Потрібно завжди пам'ятати про очевидну істину, що економіка існує для людей, а не люди існують для економіки. Соціальна політика регіону – створення умов, які забезпечать гідне життя і вільний розвиток людини.

Це завдання можливо оцінити за таким показником, як «якість життя населення». Цей показник характеризує рівень забезпечення населення комплексом потреб загалом і за його категоріями. В сучасних умовах пріоритети розвитку людини, якість людського потенціалу є основними факторами суспільного прогресу. У зв'язку з цим вкладення в освіту, науку, культуру є не вираженнями з суспільного блага, не вторинними витратами, а початковими вкладеннями в основний ресурс, які в масштабах поколінь постають найбільш ефективними.

Традиційні показники рівня розвитку соціально-економічних систем, такі як, наприклад, валовий внутрішній продукт (валовий регіональний продукт), обсяг промислового виробництва, обсяг інвестицій в основний капітал, обсяг виробництва сільськогосподарської продукції, не є точними і, що дуже важливо, достатніми критеріями для оцінки добробуту країни або окремих її регіонів [1]. Валовий внутрішній продукт як економічний показник не враховує і не відображає зміни, що відбуваються в пріоритетах соціальних цінностей суспільства загалом, в перевагах різних соціальних груп, окремих людей. Саме ці фактори в даний час стають все більш і більш важливими. Навіть інтенсивні темпи валового економічного зростання, що породжують суспільству достаток товарів, не є ідеалом, прагнення до якого в безумовному порядку забезпечує зростання добробуту і соціальний спокій громадян.

Якість життя відображає задоволеність людей наданими їм матеріальними і духовними благами, відображає забезпеченість, комфортність, зручність життєвих умов, їх пристосованість до сучасних вимог, безболісність і тривалість життя. Простіше кажучи, якість життя – це те, наскільки добре живеться людям. Це інтегральне поняття активно використовується в міжнародній практиці, особливо під час порівняння рівнів економічного і соціального розвитку країн. Так, Світовий банк (The World Bank) випускає щорічник, в якому в системі показників для міжнародних зіставлень є група показників, що характеризують якість життя.

Система інтегральних показників, що характеризує якість життя населення, у світовій практиці зустрічається в різних формах. Цікава система показників, яка запропонована А.І. Каширіним, В.В. Трейнером та Ю.М. Швірковим [6]. Ми її підтримуємо, а також вносимо в неї деякі корективи (табл. 1).

Використовуючи цю систему інтегральних показників, що характеризують цільову функцію «якість життя населення», процес формування соціально-економічної політики можна подати у вигляді сукупності робіт, які слід виконувати в черговій послідовності. Загалом цей процес буде виглядати таким чином:

1) визначається система показників, що характеризують якість життя населення регіону;

Таблиця 1

Основні аспекти показника «якість життя населення»

№ п/п	Аспекти поняття	Інтегральне поняття, що характеризує «якість життя»
1	Добробут	Ділова активність, прибуток
2	Здоров'я	Тривалість життя, захворюваність, травматизм, шкідливі звички, заняття фізкультурою і спортом, достатнє і раціональне харчування, організація відпочинку і лікування
3	Освіта	Дошкільна освіта, загальна середня освіта, середня і вища, спеціальна освіта, підвищення кваліфікації персоналу, спільна освітня програма для населення, розвиток здібностей обдарованих особистостей
4	Житлові умови	Забезпеченість житлом, якість житла, благоустрій та інфраструктура території житлового фонду
5	Духовне життя та культура	Розвиток релігійної та духовної самосвідомості населення, пропаганда морально-православних цінностей релігії, розвиток літератури і мистецтв, книжкова справа, театр та інші заклади культури, художня самодіяльність і народні промисли
6	Забезпечення товарами та послугами	Номенклатура товарів і послуг (зокрема, місцевими виробниками – за імпортом); якість товарів і послуг, ціни
7	Соціальне забезпечення	Пенсії, допомоги, допомога малозабезпеченим та інвалідам
8	Екологія	Контроль за станом і захист навколишнього середовища, утилізація відходів, відновлювальні природоохоронні заходи
9	Безпека	Злочинність, безпека на виробництві, безпека транспортних засобів, безпека на дорогах, безпека житла, захист від тероризму, захист від стихійних лих тощо
10	Права	Дотримання конституційних прав людини

- 2) фактичне значення показників якості життя регіону;
 - 3) рівень якості життя диференціальним методом і певних фактичних значень від показників, прийнятих за базу (значення соціальних показників, досягнутих у попередньому періоді, загальнодержавні, міжнародні стандарти);
 - 4) причини негативних і позитивних відхилень фактичних значень показників якості життя регіону від показників, прийнятих за базу;
 - 5) резерви (можливості) поліпшення показників якості життя за рахунок усунення виявлених негативних причин і використання позитивних факторів;
 - 6) можливості поліпшення якості життя населення регіону за рахунок бюджетних коштів (регіонального, загальнодержавного бюджетів);
 - 7) встановлюються цільові значення показників якості життя населення регіону з урахуванням усіх реальних можливостей і обмежень;
 - 8) загальний розмір фінансових і матеріальних коштів, необхідних для досягнення безглузких значень показників якості життя населення регіону.
- Формуються умови, сприятливі для досягнення цільових значень показників якості життя населення регіону. Проводиться правова (законодавча), інформаційна, технічна, кадрова підготовка практичної реалізації розробленої соціально-економічної політики.
- На заключному етапі перевірки всієї готовності до реалізації розробленої соціально-економічної політики регіону приймається рішення про її практичне здійснення.

Формування соціально-економічної політики регіону зачіпає інтереси практично всіх громадян і підприємств регіону, визначає майбутнє його розвитку.

Висновки. Головними пріоритетними цілями соціально-економічної політики регіону мають бути добробут, здоров'я, рівень освіти і культури, інтелектуальний потенціал населення регіону. Все інше – лише засоби для досягнення цієї мети. Людський чинник у зароджуваному постіндустріальному світі стає головним в економічному розвитку як окремих країн, компаній, так і регіонів. Тому традиційні чинники економічного зростання, а саме накопичення капіталу, природне збільшення чисельності населення, технічний прогрес і зростання продуктивності праці, необхідно розглядати у взаємозв'язку з людським фактором. Водночас ми дотримуємося думки, що відновлювальне зростання має свої межі, які в регіонах практично вичерпані. Також основним джерелом стійкого економічного зростання може стати збільшення частки нових технологій.

Отже, пріоритети можна диференціювати так: декларовані – це пріоритети вищого рівня, найчастіше вони не піддаються кількісному опису і є соціальними за своїм змістом; забезпечуючі – це джерела і чинники сталого розвитку, саме вони можуть забезпечити пріоритети вищого рівня, це пріоритетні напрями розвитку окремих галузей і сфер; реалізуючі – ті, які забезпечені відповідними ресурсами і дають реальну віддачу.

Список використаних джерел

1. Білак Г.Г. Діагностика подібності регіонів України за проблемами соціально-економічного розвитку / Г.Г. Білак // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 12. – С. 115–123.
2. Зверяков М.И. Особенности разработки стратегии экономического и социального развития региона (на примере Одесской области) / М.И. Зверяков // Экономист. – 2012. – № 3. – С. 15–18.
3. Майорова Л.В. Эффективные модели социально-экономической ориентации региональной политики / Л.В. Майорова // Экономика та держава. – 2014. – № 9. – С. 141–145.
4. Узунов В.В. Сучасні пріоритети реалізації регіональної політики / В.В. Узунов // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 17. – С. 124–127.
5. Покатаєва О.В. Стан та напрями реалізації державних програм соціально-економічного регіонального розвитку / О.В. Покатаєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 18. – С. 20–26.
6. Концепция стратегического планирования для России начала XXI века / [В.В. Трейер, А.И. Каширин, Ю.М. Швырков]. – М. : Диалог-МГУ, 2000. – 124 с.

Аннотация. В статье освещена социально-экономическая политика региона как неотъемлемая часть стратегии устойчивого развития. Освещен принцип приоритетности целей социально-экономической политики региона, что в наибольшей степени приближает к качественной жизни населения и устойчивому экономическому развитию.

Ключевые слова: социально-экономическая политика, регион, качество жизни, приоритеты, устойчивое развитие.

Summary. The article deals with the socio-economic policy of the region as an integral part of sustainable development strategies. It the principle of priority of socio-economic policy of the region, to the greatest extent brings to quality of life and sustainable economic development.

Key words: socio-economic policy, region, quality of life, priorities, sustainable development.